

Galántai Erzsébet¹: Tamás Nótári: Bavarian Historiography in Early Medieval Salzburg.
Passau, Schenk Verlag, 2010. 192 old.

Debreceni Jogi Műhely, 2011. évi (VIII. évfolyam) 2. szám (2011. április) 67-68.

Nótári Tamás monográfiája a VIII. és IX. században, Salzburgban keletkezett latin nyelvű források alapján dolgozza fel a kora középkori bajor történetírás történetét – különös figyelemmel annak jogtörténeti relevanciájára, és von le mindebből mind köz-, mind pedig jogtörténetileg értékes következtetéseket. A források mind korukat, mind műfajukat tekintve szélesebb kört fognak át, ám mégsem indokolatlan egyazon kötetben történő elemzésük, hiszen mindegyik valamilyen módon a bajorországi jogtörténethez, ill. köz- és egyháztörténethez kapcsolódik. A késő antikvitás szerzői közül utolsóként Eugippius tesz említést Salzburg városáról (Iuvaóról) 511-ben írott, *Vita Sancti Severini* című opusában; e dátumot követően két évszázadon át nem született e terület sorsát tárgyaló, vagy azt csupán említő forrás. A monográfia eredményeinek teljeskörű bemutatása helyett – ami elsősorban jogtörténeti feladat –, az alábbiakban (tekintettel e sorok írójának filológus-voltára) a szerző azon forrásokkal kapcsolatos megállapításaira térünk ki, amely forrásokat néhány évvel korábban kommentárral ellátott fordításban magyar nyelven közzétette (*Források Salzburg kora középkori történetéből*. Szeged, 2005).

A *Gesta Sancti Hrodberti confessoris*-t (*Szent Rupert hitvalló cselekedetei*) a legenda műfajába sorolhatjuk, amely a VII. és a VIII. század fordulóján Bajorországban – előbb Wormsban, majd Salzburgban működő püspök életét beszéli el. E szöveg valamikor 793 után keletkezett, a források sorrendjét illetően az időrendi elvet követő kötetben mégis azért került az első helyre, mert az előképéül szolgáló *Vita Hrodberti* már feltehetően 746/47 létrejött. A Rupert kapcsán felmerülő négy kérdésre adható válaszok röviden így foglalhatók össze: Rupert legkésőbb 696-ban jött püspöki székhelyéről, Wormsból Bajorországba. Salzburgban telepedett le, ahol szervezett formát és új lendületet adott a már meglévő keresztény életnek és közösségnek; templomokat és szerzetesi közösségeket alapított, azonban a – feltehetően már régebb óta létező – Szent Péter-kolostor alapítása nem az ő nevéhez köthető. Salzburgban nem hozott létre egyházmegyét, tehát sem salzburgi püspöknek, sem salzburgi apátnak nem tekinthető. Az élők sorából március 27-én, Wormsban távozott, ahová nem sokkal halála előtt visszatért. 715/16. május 15. után már feltehetően nem volt Salzburgban; halálának éve bizonytalan, biztonsággal legkorábban 715-re datálható.

Miután Nagy Károly 788-ban az ingelheimi gyűlésen megtartott (mai szóhasználatunkkal élve: koncepció) perben letaszította trónjáról az utolsó Agilolfing herceget, III. Taszilót, birodalmába integrálta az addig önálló Bajor Hercegséget. A bajor (egyházi és világi) előkelők közül többen – köztük Salzburg püspöke és Alcuin későbbi jó barátja, Arn is – már Tasziló uralkodása idején nagy valószínűséggel átpártoltak a frank uralkodóhoz, és segítségére voltak a herceg trónfosztásának legitimálásában. Közvetlenül a trónfosztást követő esztendőben, 788 és 790 között, Nagy Károly utasítására íratta meg a Karoling-hatalomátvétel nagy nyertese, a jó ideig egykor Tasziló bizalmát is élvező Arn a Salzburgi Püspökségnek tett adományokról szóló feljegyzést, a *Notitia Arnonis*-t, amelyet a frank uralkodóval jóvá is hagyatott, így biztosítván egyházmegyéje javadalmait. A *Notitia Arnonis*-ban a lejegyzést készítő Benedictus diakónus a hercegektől, nemesektől és egyéb személyektől származó adományokat kronológiai és topográfiai rendbe foglalta, részletes – mondhatni telekkönyvszerű – felsorolást adva a korabeli birtokviszonyokról. A valamikor 788 és 790 közöttre datálható *Notitia Arnonis* részletes – mai szóhasználatl élve telekkönyvszerű – felsorolást ad azokról az adományokról, amelyeket a Salzburgi Püspökség a 788-ig önálló államisággal rendelkező Bajorország hercegeitől, nemeseitől és közrendű embereitől kapott.

Nyelvi szempontból a vizsgált szövegek közül e forrás viseli magán legerősebben a kora középkorra jellemző grammatikai és stiláris hanyatlás jeleit.

Arn 798-ban kapta meg III. Leó pápától a palliumot, ám az immáron neki alávetett püspökök csekély lelkesedéssel fogadták ezen – Nagy Károly által meghozott és a pápa által kivitelezett – döntést. Salzburgnak tehát ismételen igazolnia kellett a megszerzett birtokok és egyéb adományok eredetét és jogszerűségét, s ennek eredményeként jött létre 798 és 800 között a *Rövid feljegyzések (Breves Notitiae)* címet viselő munka. A *Breves Notitiae* lejegyzőjét név szerint nem ismerjük, azt viszont megállapíthatjuk, hogy a *Notitia Arnonis*-szal mutatkozó átfedések ellenére sem szolgált egyik feljegyzés a másik előképéül, s így mindkét dokumentum egyedi, máshonnan meg nem ismerhető adatokkal gazdagítja a kor gazdasági- és birtokviszonyaira vonatkozó ismereteinket, valamint a *Breves Notitiae* leíró, historiografikus fejezetei a Rupert-legendában foglaltakra vetnek egyéni megvilágítást. A *Breves Notitiae* címet viselő feljegyzés, amely a *Notitia Arnonis*-szal mutatkozó átfedések ellenére nem annak megújított változata. Megállapítható, hogy mindkét forrás egyedi adalékokkal gyarapítja tudásunkat a kor gazdasági- és birtokviszonyairól. Noha e mű sem tekinthető a klasszikus latinitás mércéjével mérhető alkotásnak, a *Breves Notitiae* nyelvezete alak- és mondattani szempontból egyaránt jóval korrektebb, mint a *Notitia Arnonis*-é.

A 860-as években a szlávok apostolaként ismert Konstantin (Cirill) és Metód jelentős missziós tevékenységet fejtett ki Morávia és Pannónia területén, és 869-ben II. Adorján pápa Metódot Sirmium érsekévé ordinálta, iurisdicciót biztosítva számára – többek között – a térítőmunkája során bejárt vidékeken, ám a salzburgi érsek és megyéspüspökei ezáltal saját joghatóságukat érezték sértve, s Metódot a 870-ben megtartott Regensburgi Zsinaton elítélték és több éven át tartó fogságából csak a pápa intervenciójának köszönhetően szabadult ki. Salzburg moráviai és pannóniai igényeinek legitimációs irataként keletkezett 870-ben a kora középkori salzburgi historiográfia legszebb és talán legérdekesebb darabja, a *Conversio Bagoariorum et Carantanorum* 870-ben keletkezett, szerzője feltehetően a salzburgi érsek, Adalwin, címzettje pedig a keleti-frank uralkodó, Német Lajos lehetett. A *Conversio Bagoariorum et Carantanorum* számos helyen szól a Kárpát-medence történetéről is, tehát a későbbi magyar történelem szempontjából is nehezen alábecsülhető jelentőségű opus. A *Conversio* alapján a szerző a Metód ellen a bajor püspökök által a Regensburgi Zsinaton felhozott vádak három pont köré csoportosítja: a szlávok apostolának először a *lingua Latina*, másodszer a *doctrina Romana*, harmadszor pedig a *litterae auctorales Latinae* kapcsán megmutatkozó elutasító magatartása köré. E kérdéskör háttérét bemutatva felvillantja a pápa, a basileus és a frank uralkodó között kialakult, a bulgáriai, a moráviai és a pannóniai missziót determináló kapcsolatrendszer is.

Ami a kötetből nemcsak a jogtörténész, hanem a filológus számára is hasznosítható eredmény: Nótári Tamás a politika-, egyház- és jogtörténeti kérdések mellett a források keletkezési körülményeire, szöveghagyományára, egymás közötti összefüggéseire és nyelvi–stiláris jellegzetességeire is behatóan kitér, amint ez a jogász-filológus szerzőtől elvárható. A monográfia, amelyeket bőséges, a forrásanyag és a szakirodalom beható ismeretéről tanúskodó jegyzetapparátus egészít ki, értékes adalékokat nyújthat nem csupán a medievisztika és a középlatin filológia, hanem a szlavisztika és a középkori jogtörténet művelői számára is.

¹ PhD egyetemi docens, SZTE BTK